
**Meta Grosman, Uroš Mozetič, Barbara Simoniti
Tina Mahkota, Milena Milojevič Sheppard
KNJIŽEVNI PREVOD**

*Ur. Meta Grosman in Uroš Mozetič. Znanstveni inštitut
Filozofske fakultete, Ljubljana 1997.
(Razprave Filozofske fakultete).*

V prvi polovici zbornika objavlja glavna avtorica in urednica svojo obsežno predstavitev vidnejših sodobnih teoretičnih pogledov na literarni prevod in problematiko njegove umeščenosti v novo, drugačno nacionalno kulturo od izvirnikov. V drugo polovico uvršča pet razprav o izbranih problemih prevajanja angleških leposlovnih besedil v slovenščino, večinoma ilustriranih z vzorčnimi analizami tovrstnih novejših slovenskih prevodov. Njihovi avtorji so Uroš Mozetič, Barbara Simoniti, Tina Mahkota, Milena Milojevič Sheppard in Meta Grosman.

S svojo usmerjenostjo k translatološki problematiki literarnih besedil knjiga dopolnjuje malo prej natisnjeni, lingvistično zasnovani zbornik z nepretencioznim naslovom *Prispevki k tehniki prevajanja iz slovenščine v angleščino* (1996), ki ga je uredil in večji del tudi napisal Stanko Klinar. Tu so izbrani prevajalski problemi obdelani kontrastivno primerjalno, ob gradivu iz angleško-slovenskih in slovensko-angleških slovarjev ter raznovrstnih, ne samo leposlovnih prevodov iz slovenščine ali v slovenščino. Zbornika imata vsak svoj krog avtorjev, oboji pa so anglisti, skoraj vsi z Oddelka za germanske jezike in književnosti ljubljanske Filozofske fakultete, prevodoslovci, ki izobražujejo prevajalce in jim gre za boljšo kakovost prevodov iz angleščine v slovenščino in obratno, pa tudi za višjo raven kritike in vrednotenja prevoda nasploh. Oba zbornika z različnih perspektiv kažeta, kako široka, mnogostranska in izzivalna je prevodoslovna problematika, oba sta dobrodošli pridobitvi naše ne posebno bogate tovrstne literature, oba pomenita na akademski ravni vzpon od objav posamičnih prevodoslovnih razprav v revijah in zbornikih širšega profila k izključno translatološkim, predmetno in metodološko ubranim monografijam.

Uvodni, po pomenu osrednji, problemsko bogati prispevek Mete Grosman ima naslov *Književni prevod kot oblika medkulturnega posredovanja leposlovja* in je razčlenjen z vmesnimi naslovi *Razmerje prevod – izvirno besedilo*, *Status književnega prevoda glede na izvirno besedilo ter glede na mesto v ciljni kulturi*, *Prevajanje kot medkulturno sporočanje*, *Možnosti kritike*. Tem poglavjem je dodan še ilustrativni vložek *Ime rože v sedemindvajsetih jezikih*. – Iz množice predstavljenih pogledov in dilem je mogoče povzeti kot nesporno in vsaj v prevodoslovju, ne pa še v vsej strokovni javnosti splošno sprejeto spoznanje, da prevod nikoli ne more biti popolnoma enak, ali dobesedno zvest' izvirniku, in da kot genetsko odvisno, toda funkcionalno samostojno besedilo v svojem kulturnem okolju deluje po svoje, do neke mere nujno drugače kakor izvirnik v svojem. Zato ga ni ustrezno opazovati in presojati izključno v razmerju do izvirnika, ampak tudi z vidika prevajalčeve strategije

in z vidika opazovanih ali predvidenih bralcev. Za prevajalca in za kritika prevoda sta danes poleg jezikovne usposobljenosti in strokovne podkovanosti nujni tudi prevodoslovna razgledanost in zmožnost kritične avtorefleksije.

Aksiomatično je torej, da slovenski literarni prevodi niti pomensko niti leksikalno niti sintaktično ne morejo biti popolni posnetki angleških izvirnikov, in glede na to bi bilo od prevodoslovno razgledanih avtorjev razprav o posameznih prevodih in njihovih izbranih značilnostih pač upravičeno pričakovati, da bodo ugotavljali, v čem njihovo drugačnost od izvirnikov pogojuje ciljna kultura, ki je v zborniku pogosto označena kot sistem, in katere stalnice in/ali spremenljivke ta sistem pravzaprav opredeljujejo. Dejansko pa se večina razprav v *Književnem prevodu* bolj kakor z vključenostjo prevodov v svojo kulturo ukvarja z individualnimi razmerji med prevodi in njihovimi izvirniki. Pri tem prevodov nimajo za besedila, ki so neizogibno različna od izvirnikov, ampak jim različnost najpogosteje zamerijo in jih zato obravnavajo kot zgrešena, inferiorna prvotnim, drugojezičnim besedilom.

Za razpravo Milene Milojevič Sheppard *Strukturne spremembe pri prevajanju: slovenski prevodi Agathe Christie* to ne velja. Tudi sicer je ta razprava različna od drugih, ker je po metodi in problemu, s katerim se ukvarja, bolj lingvistična kakor literarnoteoretična. Prevodi znamenitih kriminalk namreč niso predmet avtoričine raziskave, temveč le gradivski vir za tezo, ki jo natančneje opredeljuje naslov njene obsežnejše, nadrobnejše dokumentirane, že pred leti objavljene monografije *Morpho-syntactic Expansions in Translation from English into Slovenian as a Prototypical Response to the Complexity of the Original* (München 1993). Prispevek v zborniku povzema njene ugotovitve, ne navaja pa dokaznega gradiva. Slovenski prevodi Agathe Christie so zato ostali omenjeni le v naslovu, besedilo razprave se ne ustavlja ob njih. Avtorico zanima predvsem zapletenost izvirnika kot splošnejša lastnost raznovrstnih angleških tekstov, ne kot značilnost posameznega literarnega dela ali opusa ene same avtorice, pomembna pa ji je kot vzrok za značilne morfološke in sintaktične razlike med prevodom in izvirnikom. Pojem zapletenosti je izčrpno pojasnjen, in sicer tudi prevodoslovno, ne samo lingvistično: zapletenost je pogojena z razlikami med jezikoma izvirnika in prevoda ter z njuno normirano rabo, ugotavlja pa jo prevajalec. Angleške implicitne formulacije pogosto spodbujajo slovenskega prevajalca k ekspliciranju, tj. k oblikoslovno-skladenjskim razširitvam. Toda prevajalčevih postopkov ne določata samo jezikovna sistema, ki jima pripadata izvirnik in prevod, ampak tudi besedilni tip in vrsta, ki ji pripadata izvirnik in prevod, pa tudi prevajalčeva individualna strategija, osebni slog ter upoštevanje okusa bralcev in njihove zmožnosti dekodiranja sporočil. Avtoričina pregledna izvajanja nas prepričujejo, da sta za prevajalca in prevod obvezujoča jezikovni sistem in jezikovna norma, v njunem okviru pa so mogoče variante, ki jih ni smiselno deliti na posrečene in zgrešene. Milena Milojevič Sheppard ugotavlja, kakšna paleta oblikoslovnih in skladijskih sprememb nastaja v prevodu glede na izvirnik, opušča pa subjektivno vrednotenje posameznih prevajalskih postopkov.

Uroš Mozetič pozna in upošteva ta dognanja, ne zgleduje pa se po metodi obravnavane razprave. Vseobsežni naslov njegovega prispevka – *Splošni in posebni problemi prevajanja angleških in ameriških leposlovnih besedil v slovenščino* – konkretizirajo podnaslovi, ki zajemajo mnoge, za izrazito zgo-

ščen način obdelave kar premnoge probleme. Njihova razvrstitev in razčlenjenost ne dajeta jasno vedeti, katere ima avtor za splošne in katere za posebne, ali drugače povedano, kdaj gre za sklop temeljnih problemov in kdaj za njihove posamezne elemente ali manifestacije. Ali sta npr. 4. in 6. poglavje – *Literarne in kulturne aluzije. Problem literarizacije in kulturalizacije prevodnega besedila in Ikonoklastičnost pesniškega jezika* – na enaki ravni kakor 3. in 5. poglavje – *Prevajanje osebnih lastnih imen in Ponavljanje? Zakaj je Prevajanje osebnih lastnih imen* obdelano v posebnem poglavju, medtem ko je sorazmerno bogato ilustrirano 'prevajanje naslovov leposlovnih del' obdelano v nenaslovljenem oddelku c), za razdelkoma a) *Lajšanje razumevanja prevodnega besedila* in b) *Večja ekspresivnost* v 2. poglavju, naslovljenem *Težnje po eksplikaciji?* Morda gre pojasnilo iskati v avtorjevem uvodnem, spričo njegove temeljite razgledanosti po obravnavani problematiki presenetljivem opozorilu, da 'namen pričujočega prispevka ni nikakršna prolegomena teoretičnega diskurza prevajanja iz angleščine v slovenščino, temveč zgolj obravnava nekaterih najpogostejših napak oziroma napačnih prevajalskih strategij, na katere naletimo ob branju slovenskih prevodov angleških in ameriških leposlovnih besedil' (str. 57). 'Napake', 'neprimerni prevedki' (str. 59), 'zavajajoči in pomanjkljivi prevodi' (str. 66), 'napačne prevodne odločitve' (str. 65) so morda res posledice 'napačnih prevajalskih strategij', morda le drugačne interpretacije in drugačnega razumevanja, lahko pa tudi prevajalec neljubi izhodi iz zadrege zaradi pomanjkanja boljših rešitev. Poleg tega Mozečeve posamične navedbe niso videti nesporno značilne za celotno besedilo in odločilne za sodbo o njem.

Sredstvo proti ponavljanju napak vidi avtor, tako kakor že mnogi pred njim, v številnejših, izčrpnějšíh splošnih in specializiranih slovarjih, kontrastivnih analizah, kritičnih razčlembah in literarnoteoretičnih študijah. Gotovo vse to lahko veliko prispeva k boljši izobrazbi prevajalcev, in brez znanja, predvsem jezikovnega in terminološkega, prevajanje ni mogoče. Vprašljivo pa je, kako vzpostaviti 'pravo in učinkovito razmerje med teorijo in prakso književnega prevajanja' (str. 70): ali gre za predpostavko, da ob utrjenem, jasno opredeljenem, čeprav ne absolutnem in nespremenljivem sistemu jezikovnih norm obstaja tudi enako trden in splošno veljaven sistem literarnih norm? Ali je 'sistem', v katerem nastane prevod in katerega del nato postane, treba šele spoznati in opisati, ali pa ga je treba normirati in nato uporabljati kot absoluten kanon? Spričo očitne spremenljivosti literarnih postopkov in znanega menjavanja ali soobstajanja različnih poetik v nacionalnih literaturah in v njihovih transnacionalnih ali medkulturnih povezavah bi bilo kaj takega komaj mogoče. Gre torej za premalo domišljene poglede na razmerja med kognitivnostjo in normativnostjo, morda za težave pri ločevanju med tendenco, zakonitostjo pojava in obveznostjo predpisa, pri ugotavljanju, ali in kdaj je spoznano dejstvo tudi pravilo, in če je, kdaj in za koga je veljavno, kdaj in za koga obvezno? Ali morda za neupoštevanje razločkov med analizo prevoda, pri kateri je ugotavljanje vzrokov in učinkov za posamezne rešitve pomembnejše od ocenjevanja njihove 'prailnosti' ali 'zgrešenosti', in poučevanjem prevajanja, ki se ne more izogniti soočanju 'slabih' in 'dobrih' ali vsaj 'boljših' prevodov? Pisci in bralci zbornika bi se laže znašli, če bi se lahko oprli na pojasnilo, kaj zajema pojem 'literarni sistem' in v kakšnem razmerju je s 'kulturno določeno komunikacijsko situacijo', 'družbeno-kulturnimi okolišči-

nami' in 'literarnim medbesedilnim okoljem' (prim. Meta Grosman, Predgovor, str.7). Ali morda drugače povedano: katere izmed prevodovih razlik od izvirnika so pogojene z različnostjo prevodnega jezika, katere z različnostjo literarnih konvencij obdobja, smeri, zvrsti itd., katere s prevajalčevo osebno poetiko ali razumevanjem dvoumnosti, odprtih mest, nakazanih pomenov itd.

Razprava *Nonsens kot literarni pojav, njegovo ubesedovanje in problemi prevajanja* Barbare Simoniti je oprta na avtoričino doktorsko disertacijo, ki je obravnavala angleški, predvsem Carrollov literarni nesmisel in njegove slovenske prevode pod širšim, nedoločnejšim naslovom *Spremembe besedilnih prvin in njihovi učinki v književnem prevodu* (1995). Zvrstna opredelitev 'nonsensa' v uveljavljeni sintagmi 'nonsense verse' ji je hkrati preozka in preširoka, bistveni za nonsens kot prozno-verzni žanr se ji zdijo stilemi, ki odkrivajo 'nastajanje nonsensa na jezikovni ravni'. Pri tem spet opazuje segmente prevoda v razmerju do ustreznih delov izvirnika in svojih opredelitev nonsensnih stilemov, ne v kontekstu domače literature in kulture. Zanju se ji zdi značilno le splošno nerazumevanje nonsensa, celo nedojemljivost za avtohtone pojave tega žanra, kar naj bi pojasnilo - toda ne opravičilo - neustrezne prevode Carrollovih knjig o Alicinih fiktivnih dogodivščinah. Teoretična identifikacija literarne specifikke in inovativnosti nonsensa seveda nikjer ni bila sočasna z objavo Learovih in Carrollovih besedil, ampak kar precej poznejša, torej omenjena konstelacija ni specifična za slovensko kulturo, na drugi strani pa zanjo ni absolutno veljavna. Založniki, uredniki in prevajalci povsod po svetu, ne samo pri nas, vztrajno uvrščajo Carrollovi knjigi v uniformno pojmovano literaturo za otroke. Tudi v drugih, ne samo slovenskih prevodih so zato povedne in medpovedne strukture poenostavljene, žanrske značilnosti 'nonsens besedil' zabrisane ali morda odmaknjene od izvirnikov 'v smeri proti pravljam in fantastičnim zgodbam'. To dvojje ima v Carrollovo sofisticirano nekonvencionalnost zaverovana avtorica za mimetična žanra (str. 87), medtem ko neracionalistično konstruirani nonsens mimogrede presenetljivo razglasi za racionalno razvidni 'narobesvet' (str. 76). Problematične posplošitve se teoretikom rade dogajajo: Milena Milojević Sheppard npr. omenja, da Nida uvršča otroke v najnižjo kategorijo glede na sposobnosti dekodiranja besedil in s tem implicitno pripisuje otrokovi manjši življenjski izkušnosti in manjšemu znanju večji pomen od njegove močnejše intuitivnosti, prožnejše miselne kombinatorike in večje učljivosti v primeri z odraslimi, prevajalcem pa priporoča, naj pri svojem dekodiranju izvirnika to upoštevajo (str. 107-108). Čeprav ni verjetno, da sta Bogo Pregelj in Gitica Jakopin Nidove razprave poznala, sta se dejansko njegovega priporočila držala. Teza Barbare Simoniti, da se 'vsi prevodi zaenkrat navezujejo na zdajšnji kulturni kontekst - domnevni neobstoj nonsensa v slovenski književnosti', pa bi se najbrž omajala, če bi avtorica upoštevala Koritnikove, Strojaneve, Pretnarjeve in Gradišnikove prevode Learovih in Carrollovih verzificiranih nonsensov. Navsezadnje je znana funkcija prevoda prav odkrivanje literarnih zvrsti in prvin, ki jih bralci iz domače literature ne poznajo, so jih pa pripravljeni sprejeti iz prevedene, čeprav seveda ne vsi in vselej enako.

Študija Mete Grosman *Shakespearjevi soneti in slovenski bralci* povzema razpravo, ki je pred desetimi leti izšla z naslovom *Shakespearjevi soneti v slovenščini*. Oba naslova zbujata prevelika pričakovanja: gre namreč za dva

Shakespeareova soneta in njuni slovenski različici v prevodu Janeza Menarta, kakor ju spoznava in presoja skupina 'poskusnih bralcev', študentov angleščine v prvih letnikih Filozofske in Pedagoške fakultete. Avtorica razprave je preverjala njihovo razumevanje, deloma tudi estetsko vrednotenje obravnavanih besedil, predvsem pa zaznavanje razlik med izvirnikom in prevodom. Pri tem jo je zanimalo ugotavljanje napak, pomenskih in interpretativnih izgub, zlasti izgube mnogopomenskosti, skratka, razočaranje nad neizogibno različnostjo prevoda od izvirnika pri bralcih, ki takega soočanja niso vajeni in so zato nagnjeni k hitremu sklepanju, da je prevod zgrešen. V ospredju zanimanja je torej opazovanje branja ljudi, ki niso izbrani tako, da bi jih lahko imeli za značilne slovenske bralce, njihovo branje pa tudi ni običajno tekoče branje, ampak študijsko, mentorsko vodeno opazovanje odlik izvirnika in pomanjkljivosti prevoda.

Tina Mahkota se v razpravi *Problem kulturnospecifične obarvanosti besedila pri prevajanju romana Paddy Clarke, ha ha ha* smotno omejuje na en sam pomemben problem v prevodu besedila, izrazito zaznamovanega s stvarnimi prviniami svoje kulture. Avtorica razpravlja o prevodu, ki je njeno lastno delo, se pravi, da gre za kritično avtorefleksijo teoretično izobražene prevajalke o dilemah, pred katere jo postavlja konkretno, nelahko prevedljivo literarno delo. Empirično utemeljena se zdi ugotovitev, da imajo posplošujoče binarne klasifikacije prevajalskih strategij le orientacijsko vrednost, saj se v praksi pač ni mogoče dosledno držati ene same. Avtorica 'namesto modelov binarnih opozicij predlaga prožnejši model preučevanja prevajalskih strategij, ki v praksi od prevajalca terjajo kompromise in zazrtost besedila tako v izvorno kot v ciljno kulturo'. Prevajalskih norm si torej avtorica ne zamišlja uniformno, temveč kot možnosti, ki jih določajo jezikovni in kulturni okviri, vendar je med njimi mogoče izbirati. Pri tem opozarja na članek Basmat Evan-Zohar, ki je ob prevajanju del Astrid Lindgren v hebrejščino spoznala, da so togi, toda vplivni vsiljevalci standardiziranja pri prevajanju otroške književnosti bolj založniki, uredniki in kritiki kakor prevajalci. Teoretična opora za analizo prevoda Doylovega romana pa je Tini Mahkota model, ki ga je za obravnavo prevodov marginaliziranih besedil predlagala Maria Tymoczko. Posamezno literarno delo je v tem modelu metonimija za literarni sistem, v katerem je nastalo, vsaka stvarna prvina izvirnikove kulture pa metonimija za to kulturo. Doylova slovenska prevajalka se je podobno kakor italijanska odločila ohraniti izvirnikovo kombinacijo posameznega in občega, tj. obdržati v nespremenjeni obliki kar največ poimenovanj dublinskih, se pravi irskih realij, vendar posloveniti junakovo nekonvencionalno izražanje, ki v prevodu podobno kakor v izvirniku leksikalno in sintaktično odstopa od jezikovne norme. Ilustrativni zgledi, ki jih navaja v *Dodatku*, zbudajo zaupanje v avtoričino analitično nepristranskost, v zmožnost ločevanja med odločilnim in obrobim glede na funkcijo v konkretnem besedilu in v primerno previdnost pri posploševanju.

Razprave nimajo avtorskih povzetkov, nadomeščajo jih uredniščinu kratki prikazi v *Predgovoru*. Za vse prispevke so značilni obsežni sezname virov in literature, v nekaterih pa pogrešam upoštevanje domačih del. Meta Grosman npr. omenja natis šestnajstih različnih prevodov Poejevega *Krokarja* v češčino – morda ni navedla Modrove razprave *Sovretov prevajalski skok od Shawa do*

Poeja v Sovretovem zborniku (1986), ker navaja samo šest slovenskih prevodov te balade, ne omenja pa tudi poročila Tatjane Lešničar *Ob 130-letnici prvega slovenskega Robinzona in 260-letnici Defoejevega Robinzona* v zborniku Društva slovenskih književnih prevajalcev *Iz zgodovine prevajanja na Slovenskem* (1982, str. 63-70), ki našteva osemnajst slovenskih prevodov tega romana in njegovih priredb. Tudi sicer ne upošteva nobene izmed tehtnih študij o posameznih slovenskih prevodih in prevajalcih in o teoretičnih vidikih literarnega prevoda, ki so jih objavili Darko Dolinar, Marjan Strojan, Jerneja Petrič, Gorazd Kocijančič, Nike Kocijančič Pokorn itd. Mozetič ne navaja Gjurinove razprave *Koritnikov prevod Krokarja* (Slavistična revija 29, 1981, str. 325-338) oziroma *Gregor Koritnik in njegov prevod Krokarja* (Iz zgodovine prevajanja na Slovenskem. 1982, str. 279-310), čeprav povzema nekatere njegove ugotovitve in termine. Barbara Simoniti upošteva samo eno izmed več objav podpisane o slovenskih prevodih Carrollovih in Learovih del. Skratka, zbornik kljub svoji resnosti po nepotrebnem zbuja vtis, da na Slovenskem ni nobene prevodoslovne tradicije in da so vse njegove ugotovitve popolna novost.

Majda Stanovnik

Svetlana Slapšak: PUSTOLOVSKI ROMAN POTUJE NA VZHOD. OD TRIVIALNEGA DO NACIONALNEGA: PREOBRAZBA ŽANRA.

Prevedla Alvina Žuraj. Ljubljana: ISH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1997, Studia humanitatis. Apes; 7.

Knjiga je slovenski prevod raziskave *The Adventure novel goes East*, ki jo je Svetlana Slapšak, ugledna klasična filologinja in antropologinja, opravila s pomočjo praškega fonda Research Support Scheme.

Avtorica uvodoma (str. 9) zapiše, da je namen njene raziskave spremljati spremembe 'v slabo opredeljenem, a zelo uspešnem žanru: pustolovskem romanu.' Če beremo knjigo v strogi literarnoteoretski perspektivi, imamo vtis, da Slapšakova uporablja nekoliko zavajajočo terminologijo, ki ne more vselej voditi k boljši opredelitvi žanra. Najbolj problematičen se zdi zlasti avtoričin oris žanrske razvejitve pustolovskega romana. Kriminalni, znanstvenofantastični in divjezahodni roman ima za podžanr oz. različico pustolovskega romana (str. 19), kar ni v sozvočju z ugotovitvami literarne vede. Večina raziskovalcev namreč meni, da je pustolovski roman podžanr trivialnega romana. Peter Nusser v svoji knjigi *Trivialliteratur* (Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1991) deli trivialni roman na družinsko-ljubezenski, grozljivo-raz-